

Recensies

A. de Vos, *Geschiedenis van Ertvelde* (Gemeentebestuur Ertvelde, 1971, liv + 1083 blz.).

De publikatie van deze monumentale dorpsmonografie is van meer dan louter lokaal belang. Behalve de *Geschiedenis van Lede* van J. de Brouwer (die trouwens voor deze studie onder meer dan één opzicht heeft model gestaan) kennen wij geen ander voorbeeld van dergelijke veelzijdige en grondige studie over een Vlaamse gemeente. Sinds 1965 zijn de vroegere gemeenten Ertvelde en Kluizen gefusioneerd tot de nieuwe gemeente Ertvelde. Reeds voordien hadden zij heel wat van hun geschiedenis gemeen: beide behoorden tot één van de Vier Ambachten, nl. Assenede, en meteen, vóór 1559, tot het oude bisdom Utrecht; de heerlijkheid van de Averij werd middendoor gesneden door de parochiegrens tussen Ertvelde en Kluizen, die naderhand gemeentegrens werd. Het leek dus verantwoord beide dorpsgeschiedenissen in één monografie te behandelen, wat bovendien meermaals interessante vergelijkingen toeliet.

Het werk bestaat uit twee delen, vóór en na 1795, die een ongeveer gelijk aantal pagina's toebedeeld krijgen. Ertvelde ontstond ten laatste in het midden van de twaalfde eeuw op het kruispunt van de oude heerbanen Brugge-Antwerpen en Gent-Biervliet; Kluizen werd in 1115-1119 gesticht door de graaf van Vlaanderen toen deze die uithoek van zijn domein schonk aan de abdij van Ename, die prompt de ontginning aanvatte. De vrij gecompliceerde feodale structuur van beide dorpen wordt klaar uiteengezet, samen met de werking van de lokale instellingen. Een uitvoerig hoofdstuk wordt gewijd aan de parochiale geschiedenis met alles wat daarbij hoort: tienden, beneficies, collatierechten, pastorele en kerkelijke goederen, armendis, kerkgebouw, godsdienstig leven en moraliteit, onderwijs en ontspanningsleven. Er wordt ruim aandacht besteed aan de bedevaartplaats Stoepe, sinds de vijftiende eeuw een belangrijk centrum van Mariadevotie. De sociaal-economische structuur krijgt een voorbeeldig hoofdstuk toebedeeld. Een kort hoofdstuk over de politiek-militaire gebeurtenissen en hun weerslag op het dorpsleven besluit het eerste deel.

Het tweede deel is op gelijkwaardige manier ingedeeld in een politiek-administratieve geschiedenis, een hoofdstuk demografie, sociaal-economische evolutie, parochiegeschiedenis, onderwijs, volksgezondheid met armen- en ziekenzorg, sociale verenigingen en jeugdbewegingen, ontspannings- en cultureel leven. De zeer korte laatste drie hoofdstukken over beroemde Ertveldenaren, de watering en het nieuwe spaarbekken te Kluizen waren ons inziens beter in vorige hoofdstukken verwerkt geworden. Kaarten, grafieken, een honderdtal tabellen en vierhonderd illustraties vervolledigen het totaalbeeld op suggestieve wijze.

De enorme hoeveelheid bronnenmateriaal van zeer disparate herkomst dat hier verwerkt werd en de veelzijdigheid van het onderzoek, kunnen niet anders dan bewondering afdwingen. De auteur is er bovendien werkelijk in geslaagd de geschiedenis te schrijven van

RECENSIES

de gewone man en zijn leefwereld, wat zijn eerste bedoeling was en zijn studie tot een model van plattelandsgeschiedenis maakt. Sommige hoofdstukken of paragrafen zijn monografieën op zichzelf die voor specialisten in de middeleeuwse of nieuwe geschiedenis uiterst interessante cijfergegevens, bronnen- en illustratiemateriaal kunnen leveren. We denken hier bijvoorbeeld aan de bladzijden gewijd aan de historische geografie en de ontginningsgeschiedenis, eigendomsverhoudingen, landbouwgeschiedenis en de beroepsstructuur, levensstandaard en materiële volkscultuur, demografie, evolutie en weerslag van de industrialisatie, parochiegeschiedenis ... De weerslag van de Tachtigjarige Oorlog, die van 1585 tot ca. 1610 de streek herschiep tot een woestenis waar enkel nog wolven en baanstromers huisden, wordt pakkend beschreven, onder andere met cijfers over de wolvenvangst!

Vele onderdelen kunnen methodologisch model staan: citeren we bijvoorbeeld enkel de manier waarop de gegevens uit de staten van goed verwerkt werden. Dat de auteur er bovendien in geslaagd is de verstaanbaarheid en genietbaarheid voor een ruimer publiek te combineren met wetenschappelijke acribie, is zeker niet de geringste van zijn verdiensten. Zich tegenover een werk van dergelijke omvang opstellen met detailkritiek heeft weinig zin; dat op een dikke duizend bladzijden ook drukfouten, enkele vergissingen en misverstanden, foutieve vertalingen of imprecisies voorkomen, kan niemand verwonderen. We willen hier wel graag enkele meer algemene opmerkingen maken.

Het voornaamste probleem bij dergelijke werken blijkt te zijn, een evenwicht te vinden tussen het aanbieden van gegevens enerzijds en van een synthese anderzijds. Zoals vaak gebeurt, verdrijft ook hier de overvloed van het geboden materiaal herhaaldelijk het zicht op het geheel. Het integraal opnemen of permanent citerend verwerken van bronnen in de tekst zelf, van opsommingen en eindeloze naamlijsten, werkt ons inziens zeer storend. Het overhevelen van een deel van dit materiaal naar de voetnoten, die nu enkel gebruikt worden voor verwijzingen, en naar bijlagen, die nu ontbreken, zou het geheel een flink stuk beter leesbaar gemaakt hebben. Een wat uitvoeriger synthese aan het einde van het werk, of misschien na elk deel (er zijn wel samenvattende besluiten na elke paragraaf en elk hoofdstuk), waarin de resultaten van de verschillende deelonderzoeken met elkaar geconfronteerd worden, zou een duidelijker totaalbeeld geboden hebben. Het opsplitsen in zuiver thematische hoofdstukken tast soms de zin voor chronologie aan en laat niet steeds vermoeden welke de interactie van de verschillende factoren geweest is. Anderzijds ontkomen wij niet aan de indruk dat sommige nevenproblemen te uitvoerig behandeld werden. We denken bijvoorbeeld aan de biografieën van de feodale heren die nooit te Ertvelde zelf resideerden.

Als geheel vinden wij vooral het tweede deel, de nieuwste geschiedenis, heel wat minder leesbaar en geslaagd. De overvloed aan materiaal heeft de auteur vaak ertoe verleid zich te beperken tot het opsommen van gegevens in een niet altijd evidente volgorde en zonder veel zin voor kritiek en samenhang. Het is mogelijk dat latere historici zullen gediend zijn met de voltallige bestuurs- of zelfs ledenlijsten van alle denkbare verenigingen uit onze eeuw en het is begrijpelijk dat de levenden zich graag op die manier vereeuwigd zien; we denken echter niet dat één lezer buiten Ertvelde hierdoor geboeid wordt en in de tekst werkt het bepaald storend. Daarnaast is het begrijpelijk, maar toch te betreuren dat bijvoorbeeld niets gezegd wordt over de houding van de bevolking tijdens de beide wereldoorlogen. Dat het gemeentebestuur van Ertvelde opdracht gaf tot het schrijven van dit werk is in alle geval een zeer loffelijk en navolgenswaardig initiatief; het heeft echter de auteur niet steeds kunnen weerhouden van panegyriek.

Nog een kleine opmerking: meer gegevens over de preciese herkomst van sommige

illustraties en over de datering van wat erop te zien valt zou welkom zijn.

Met deze kritiek willen we niets afdoen van wat we hoger gezegd hebben. A. de Vos (als historicus autodidact!) heeft ons een monumentaal en uiterst nuttig werk geschonken. Dat het vijfde en zesde hoofdstuk van het eerste deel, over de parochiale geschiedenis en over desociaaleconomische structuur, reeds vóór de uitgave bekroond werden met de prijs 'Pro Civitate' 1969, respectievelijk de prijs 'Heemkundige Monografie Provincie Oost-Vlaanderen' 1969, bewijst met welk degelijk en betrouwbaar werk wij hier te doen hebben. En we zien met spanning uit naar de *Geschiedenis van Evergem* die A. de Vos op het getouw heeft.

J. Roegiers

Aloïs Gerlo en Hendrik D. L. Vervliet, ed., *Bibliographie de l'Humanisme des Anciens Pays-Bas, avec un répertoire bibliographique des humanistes et poètes néo-latins* (Brussel: Universitaire pers, 1972, 546 blz.).

Een critiek schrijven over een bibliografie is een vrij ondankbare taak. Iedereen die zelf geprobeerd heeft zulk een werk te maken weet hoe moeilijk het is de gewenste volledigheid te bereiken, zelfs waar het gaat om belangrijke bijdragen op het gebied van de eigen specialiteit. Krijgt men het bibliografisch werk van anderen onder ogen, dan vindt men in de eigen steekkaartenverzameling weer zonder veel moeite titels, die men ook had kunnen of moeten opnemen.

Het omvangrijke volume van Gerlo en Vervliet zal ongetwijfeld grote diensten bewijzen aan wie op het terrein van het humanisme in de Nederlanden werkt: een lijst van ruim 5700 titels is beslist een behoorlijke documentatie. Bringen we dus vooreerst hulde aan de werkkraft en het doorzettingsvermogen van de samenstellers. De dankbaarheid voor wat ze aanbieden mag de criticus nochtans niet afhouden van het formuleren van wat hij de tekorten van deze prestatie vindt. Nogmaals, critiek is steeds gemakkelijker dan het werk zelf en daarom wensen we vooraf te onderstrepen dat de nu volgende opmerkingen bedoeld zijn om de bruikbaarheid van deze bibliografie te verhogen.

Een gebruik van enkele maanden van deze bibliographie liet ons de indruk dat het werk niet helemaal 'gerijpt' is. Dit blijkt onder meer uit het feit dat met de critieken op de bibliografie van 1965 onvoldoende rekening werd gehouden (aanvullingen bij de lijst der humanisten werden bijvoorbeeld niet opgenomen), dat niet-belgische of niet-nederlandse repertoria onvoldoende werden geëxploiteerd (over Chimarrhaeus P., nr. 3414, vindt men een belangrijk artikel in het *Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae* van J. Hejnic en J. Martinek), dat de wel aangeboorde bronnen niet in de lijst der humanisten werden verwerkt (nr. 1519, F. Lecouvet, *Les petits poètes latins du Hainaut*, wordt aangehaald met een lijst van twintig auteurs, die niet in de alfabetische lijst der 'poètes latins' terug te vinden zijn), en tenslotte dat de alfabetische lijst der humanisten aanleiding kan bieden tot heel wat aanmerkingen: een auteur als Bartholomaeus van Keulen is tweemaal, met verschillende bibliografie en zonder verwijzing, geregistreerd onder Bartholomaeus en onder Coloniensis: zelfs wordt een verschillende plaats en datum van overlijden gegeven. Vele namen ontbreken, onder meer de meeste praehumanisten uit de vijftiende eeuw zoals Antonius Haneron, Judocus Beisselius, Adam Jordaens, Kempo Thessaliensis, Antonius Liber enz. Het criterium 'humanist', dat gehanteerd werd bij de selectie, schijnt zeer vaag te zijn: een middeleeuwse chroniekschrijver als Willem van Berchem blijkt er onder te vallen. Waarom dan ook niet diens tijdgenoten Bartholomaeus